

Oblast totemových sloupů: Stručná charakteristika jejich vzniku a vývoje na americkém severozápadním pobřeží

Land of the Totem Poles: Brief Characteristics of their Origin and Development on the Northwest Coast

PhDr. KRISTÝNA ŘEHÁČKOVÁ

Ústav etnologie, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova
nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1; e-mail: kristyna.rehackova@gmail.com

Do redakce doručeno 25. června 2017; k publikaci přijato 14. září 2017

ABSTRAKT:

Studie charakterizuje vznik a vývoj totemových sloupů na americkém severozápadním pobřeží z hlediska jejich významu v rámci hmotné i nehmotné kultury jeho původních obyvatel. Popisuje oblast, její obyvatele a jejich zvyky z pohledu kulturní antropologie. Dále je pozornost věnována specifickým materiálům, technologiím a postupům místního řezbářství. Poslední část studie se zabývá historickým vývojem totemových sloupů včetně jejich nově nabytých funkcí v současné společnosti.

ABSTRACT:

The study describes the origin and development of totem poles on the American Northwest Coast in terms of their importance within material as well as immaterial culture of Native American people. It describes the area, its inhabitants and their habits from the perspective of cultural anthropology. Further attention is paid to specific materials, technologies and practices of local carving. The last part of the study deals with the historical development of totem poles, including their new functions in contemporary society.

CHARAKTERISTIKA OBLASTI AMERICKÉHO SEVEROZÁPADNÍHO POBŘEŽÍ

Existuje celá řada vymezení oblasti amerického severozápadního pobřeží, která se táhne po severozápadním pobřeží USA a Kanady od Oregonu po Aljašku. Například jeden z hlavních představitelů školy amerického difuzionismu Clark Wissler třídil kulturní prvky. Na základě výsledků pak vytvářel homogenní oblasti s rovnoměrným pokrytím danými prvky. Vycházel přitom z výzkumu dvou generací etnografů, kteří zkoumali indiánské kultury ještě neovlivněné západní kulturou a procesem akulturace. Stejně jako pro Franze Boase pro něj byla důležitá autentičnost původních kultur. Na základě rozsáhlých empirických dat určil geografická pole výskytu určitých kulturních prvků, kulturní centra a kulturní okraje dané kulturní oblasti. Svou teorii kulturních oblastí se rozhodl obhájit na klasifikaci indiánských kultur. Jako hlavní klasifikační měřítko vybral způsob obživy. Toto kritérium má dle Justoně dvě výhody: „za prvé představuje činnost, kterou se lidský druh vymaňuje ze světa přírody a řadí se do světa kultury; za druhé ukazuje na úzké spojení s přírodními podmínkami, které tak dávají dané kulturní oblasti specifický charakter.“ (Justoň 2016: online)

OBLAST LOSOSŮ PODLE CLARKA WISSLERA

Wissler rozdělil americký kontinent celkem na osm oblastí: oblast karibů (sever amerického kontinentu, migrující lovecké společnosti, živí se masem velkých býložravých savců); oblast bizonů (prérijní oblasti USA, živí se lovem bizonů); oblast lososů (severozápadní pobřeží od Kalifornie až po Aljašku, živí se lovem lososů); oblast divokých plodin (jižní oblast USA, živí se sběrem divokých plodin); oblast kukuřice (jihovýchod severní Ameriky, živí se pěstováním kukuřice); oblast intenzivního zemědělství (původní území Mayů, Aztéků a Inků, živí se intenzivním zemědělstvím); oblast manioku (oblast Amazonie, živí se pěstováním manioku) a oblast guanako (Jižní Amerika od Kolumbie až po Ohňovou zemi, živí se lovem lam) (Soukup 2004).

Oblast amerického severozápadního pobřeží se téměř shoduje právě s Wisslerem klasifikovanou oblastí lososů, i když její jižní hranice je již v severním Oregonu. S vymezením oblasti souvisí také další Wisslerův pojem – kulturní typ. Kulturní typ představovala skupina kmenů, které reprezentovaly danou kulturní oblast a jejich kultura se skládala ze stejných či podobných kulturních prvků. Mezi etnika oblasti patří například Kvakiutlové, Sališové, Cimšjané, Tlingitové, Nutkové, Haidové – celkem se jedná

KLÍČOVÁ SLOVA:

totemový sloup, americké severozápadní pobřeží, indiánské umění, potlač, řezbářství, totemismus

KEYWORDS:

Totem Pole, The American Northwest Coast, Native American Art, Potlach, Carving, Totemism

asi o 30 etnických skupin s vlastním jazykem, kulturou a územím. Celá oblast je charakteristická lokálními rozdíly a regionálními podobnostmi (Ames, Maschner 1999). Americké severozápadní pobřeží je možné rozdělit na tři základní podoblasti – jižní, centrální a severní část. Ty jsou si velmi podobné, ale zejména v jižní části je možné nalézt celou řadu rozdílů zejména v symbolických oblastech života původních obyvatel.

Detail repliky totemového sloupu z roku 1909 z Pioneer Square v Seattlu. © Kristýna Řeháčková.

Základní jednotku v sociální i ekonomické struktuře obyvatel amerického severozápadního pobřeží tvořila tradičně domácnost. Ta měla desítky členů a všichni dohromady bydleli v jednom velkém dřevěném domě (Malin 1999). Domácnosti se pak propojovaly obchodem či manželstvími a sdružovaly se do vesnic. Existovala sezonní migrace a domácnosti se například na léto mohly stěhovat do jiné vesnice a poté opět zpátky, trvalá sídla byla určena na zimu. Sociální status domácnosti byl dán pozicí domu ve vesnici, u dvouřadé vesnice stál dům nejprestižnější domácnosti v první řadě, uprostřed, vynikal velikostí, počtem vnitřních teras, i nástěnnými malbami a dalšími monumentálními uměleckými díly a výzdobou (Inverarity 1950).

POTLAČ – MANIAKÁLNÍ SOUTĚŽENÍ NEBO RITUÁL OBDAROVÁVÁNÍ?

Asi nejznámějším a nejvýznamnějším rituálem indiánů amerického severozápadního pobřeží je tzv. potlač. Potlač je obecně rituál, kdy náčelník nebo významný zástupce domácnosti,

kteří nahromadil určité statky, dosahuje prestiže tím, že se jich veřejně zbavuje nebo je rozdává dalším lidem, kteří ale nejsou příslušníky jeho kmene. Potlač je pořádán při významných příležitostech v životě náčelníka – narození syna, svatba, iniciační obřad, pohřeb významného člena vesnice apod. (Brotherton 2008). Podle americké antropoložky Ruth Benedictové (1999) spočívá význam pořádání potlačů v maniakální soutěži v ničení a rozdávání. Podle dalšího amerického antropologa Marvina Harrise (1974) se jedná o ekonomický systém spočívající v redistribuci potravy a statků z míst s jejich přebytkem do míst nedostatku. Sališové ho pak vidí jako jednoduchý rituál obdarovávání (Inverarity 1950, Jonaitis 1991).

Welcome figure od sališského umělce Shauna Petersona, Tacoma, 2010. © Kristýna Řeháčková.

Rozmanitost a bohatství přírodních zdrojů amerického severozápadního pobřeží se liší region od regionu. Obecně jsou pro něj charakteristické hornatá hustě zalesněná krajina a oceánské klima s chladným létem a deštivou zimou (Forman, Siebertová 1970). V největší míře byly zdrojem živin pro původní obyvatel amerického severozápadu vodní savci a ryby. Indiáni se živili zejména rybolovem na otevřeném moři. Jistým a pravidelným zdrojem byly již zmíněný lososi, protože se díky migraci za rozmnožováním objevovali každoročně na stejném místě. Indiáni jich lovili na pět různých druhů. I když v minulosti přinášela problémy nutnost rychlého zpracování (uzení a sušení) velkého množství masa ve velmi krátkém časovém období. Proto se lososi stali zdrojem potravy sice důležitým, ale ne ne-

postradatelným (Jonaitis 2006). Některé kmenové skupiny, například Makahové, lovily díky technologicky vyspělým nástrojům velryby (Ames, Maschner 1999).

ŘEZBÁŘSTVÍ AMERICKÉHO SEVEROZÁPADNÍHO POBŘEŽÍ

Původní obyvatelé amerického severozápadního pobřeží jsou často označováni jako tzv. cedar people – cedroví lidé (Stewart 1995). Přestože tento pojem nedává smysl a označení je nutno považovat za chybné. Základní dřevinou oblasti, která sehrála významnou roli v rozvoji téměř všech lokálních technologií, je zerav obrovský (*Thuja plicata*). V USA a Kanadě je však nesprávně označována jako red cedar, přestože nepatří do rodu cedrů. „Zerav obrovský byl hlavním zdrojem dřeva pro výrobu domů, kánoí, truhel určených k uchování potravy i slavného umění.“ (Ames, Maschner 1999: 45) Speciálními nástroji dokázali původní obyvatelé amerického severozápadního pobřeží zpracovávat kůru i dřevo zeravu obrovského na oděvy, truhly, koše, domy, masky, kánoe i monumentální totemové sloupy. V oblasti se dále vyskytoval pro místní technologie neméně významný cypřišek nutkajský (*Chamaecyparis nootkatensis*), který je nesprávně označován jako yellow cedar.

Řezbářství hrálo v oblasti velmi významnou roli a bylo pro každodenní život nezbytné, proto každý muž z amerického severozápadního pobřeží ovládal alespoň jeho základy, aby mohl pro sebe a ostatní členy domácnosti vyrobit truhly na oblečení, potřeby k rybolovu, malou kánoi a další utilitární předměty. Řezbářství bylo výhradně činností mužů, pro ženy bylo zapovězeno stejně jako symbolická umělecká tvorba. „Mužský styl vyjádřený v dřevorezbě a malbě a jejich derivátech“ a ženský styl, který se „projevuje v pletení, košíkářství a tkání“ (Boas 2010: 183), začal v umění amerického severozápadního pobřeží rozlišovat otec americké antropologie Franz Boas. První zmíněný styl většina autorů označuje jako symbolický a plný významu, druhý naopak jako formální a bez přenášeného významu. Pro tzv. mužský styl je charakteristické zobrazení antropomorfních a zoomorfních motivů, pro tzv. styl ženský potom spíše geometrické vzory. Ženy se věnovaly košíkářství a tkání přikrývek a oděvů. Na jihu bylo košíkářství intenzivnější a ke tkání se používala kůra a kořeny zeravů a cypřišků. Ty byly severněji nahrazeny vlnou z koz a psů (Olsen 2010).

Složitější řezbářské postupy ale neovládali ani každý muž. Technologicky a umělecky významná díla vytvářeli specializovaní řemeslníci. Ty si náčelníci na jednotlivé úkony objednávali i napříč vesnicemi. Schopní řezbáři

Totemový sloup Krkavec, slunce a léčitelka z města Duncan na ostrově Vancouver, kterému bývá také přezdíváno město totemových sloupů. Příklad čtení totemového sloupu: Krkavec je známý jako vládce země, proto je umístěn nahoře. Protože hodiny ani kalendáře se v dávných časech nepoužívaly, tak se lovci budili s východem slunce a s jeho západem se vraceli domů. Léčitelka, která je stojnou figurou sloupu, se za pomoci všech dostupných bylin a kořinek starala o nemocné a také pomáhala přivést na svět všechny děti. © Kristýna Řeháčková.

se těšili vysoké společenské prestiži a postavení. Každý řezbář měl svého svěřence, kterému předával své znalosti a zkušenosti. Tento systém se, i když ve velmi malé míře, zachoval také po násilné asimilaci indiánů v 2. polovině 19. století a díky tomu se tradiční řezbářské postupy dochovaly dodnes (Jonaitis 2006).

TRADIČNÍ ŘEZBÁŘSKÉ NÁSTROJE

Základní nástroje, které řezbáři ke zpracování dřeva zeravu a cypřišku používaly (a stále používají) byly velmi jednoduché, a přesto maximálně účinné a vypovídaly tak o dlouhé tradici místního zpracování dřeva. Řadí se mezi ně kladiva, klíny, skoble a dláta (Stewart 1995). Kladiva se tradičně vyráběla z kamene. Buď je tvořil pouze kámen opracovaný do různých tvarů nebo byl kámen provázkem z cedrového lýka přivázán na topůrku. Hlava kladiva byla často ozdobně vytesána a reprezentovala různá zvířata – například žábu. Klíny různých tvarů a velikostí se používaly například k oddělování prken ke stavbě domů z velkých kmenů. Skoble jsou tesařské nástroje podobné sekyrkám. V řezbářství amerického severozápadního pobřeží se sloužily zejména ke štípání, sekání a tvarování dřeva. Nejpoužívanější byla tzv. loketní skoble pojmenovaná dle svého tvaru. K severu se poté prodlužovala topůrka. Originálním nástrojem byla také skoble do tvaru písmene D, která vznikla na ostrově Vancouver a řezbáři ji používali zejména k začišťova-

Pozůstatek jednoho ze starších totemových sloupů ve vesnici Kwakiutl na Alert Bay. © Kristýna Řeháčková.

cím pracím – na celé řadě soch, totemových sloupů i dalším monumentálních děl z oblasti jsou stopy po začišťování skoblí jasně zřetelné a žádoucí. Dláta potom sloužila k vytváření jemných ornamentů a dalších detailů (Brown 1998, Stewart 1995, Jonaitis 2006).

Z rozhovorů vedených se současnými sališskými umělci Shaunem Petersonem a Lukem Marstonem vyplývá, že v podstatě stejné nástroje, i když často vyrobené z moderních materiálů a za pomoci dnešních technologií, používají i současní umělci. Nástroje si tradičně vyrábějí vlastnoručně. Částečně jsou ale ovlivněni japonskými a maorskými vlivy a při nejtěžších pracích si pomáhají motorovou pilou.

TOTEMOVÉ SLOUPY AMERICKÉHO SEVEROZÁPADNÍHO POBŘEŽÍ

Asi nejznámější a také velice významnou součástí materiální kultury amerického severozápadního pobřeží jsou monumentální sloupy ze dřeva s různými vyřezávanými motivy – totemové sloupy. Slovo totem či „dodem pochází z jazyka Algonkinů a znamená klanové jméno nebo klanové zvíře (...) Antropologové definovali totem jako zvíře chránící určitou skupinu, které nesmí být zabito či snědno a se kterým má skupina společný původ.“ (Glass, Jonaitis 2010: 5) Nicméně zvířata zobrazovaná na totemových sloupech tento význam pro původní obyvatel amerického severozápadního pobřeží nemají. V sociální struktuře nejseverněji položených skupin bylo sice možné nalézt klany se stejným společným předkem

napříč kmeny, ale ty primárně vyjadřovaly vzájemné příbuzenské vztahy. V jižních a centrálních oblastech potom klany neexistovaly a hlavní sociální jednotkou byla vesnice (Inverarity 1950). Totemismus se tam pak také nevyskytoval ani jako elementární forma náboženství dle Durkheima (2002). Boas prokázal během svých studijních cest na americké severozápadní pobřeží, že společenská organizace Kwakiutlů, nejvýznamnějšího kmene centrální oblasti, neodrážela pozůstatky po stadiu totemismu. Tvrdil, že společenské uspořádání kmene se nevyvíjelo podle universálního evolucionistického schématu od matriarchátu k patriarchátu, ale v důsledku difuze matrilineárních prvků od severních sousedů procházelo transformací od zřízení patriarchálního ke zřízení matriarchálního (Budil 2001). Jižní kmeny, zejména Sališové, pak totemové sloupy ani totemy jako takové neznaly (i přestože jim na začátku 20. století začaly být Evropany přisuzovány).

TYPY TOTEMOVÝCH SLOUPŮ

Tzv. totemové sloupy měly na americkém severozápadním pobřeží zejména tyto funkce a podle nich je možné je rozdělit na několik typů, jak uvádí Stewart (1995), Jonaitis a Glass (2010):

- interiérové sloupy tvořily konstrukční prvky tradičních domů a většinou byly umístěny ve vnějších rozích;
- vstupní sloupy těsně navazovaly na fasádu vstupní strany domu a původně byl jejich hlavní součástí zoomorfni motiv s velkou tlamou v patě sloupu, která zároveň sloužila jako vstupní otvor do domu, když evropská a ruští kolonizátoři indiánům představili klasické dveře, tato funkce ustoupila do pozadí;
- památeční sloupy byly vztyčovány na počest zesnulého náčelníka nebo jiného významného člena kmene nebo na počest významného činu;
- pohřební sloupy v sobě na rozdíl od památečních sloupů obsahovaly pozůstatky zemřelého, většinou byly vztyčovány na výročí úmrtí během ceremoniálu, kdy byla práva a povinnosti zemřelého předávána na jeho následníka, existovaly také rodinné pohřební sloupy, ty se skládaly ze dvou sloupů, na jejichž vrcholu byla umístěna větší truhla s ostatky několika členů rodiny;
- vítací sloupy stály tradičně u vstupu do vesnice směrem z moře a vítaly návštěvníky;
- sloupy hanby byly vztyčovány během rituálu potlače za účelem zahanbení rivala;
- vlajkové stožáry začali indiáni vztyčovat až po příchodu kolonizátorů, u kterých našly inspiraci – vlajkové stožáry doslova napodobili,

• a dekové sloupy tvořily dva nezdobené sloupy umístěné blízko u sebe, mezi které se během rituálu potlače kladly deky, zářezy ve sloupech pak měřily jejich počet a ukazovaly míru prestiže a bohatství pořadatele.

Totemové sloupy dle Stewarta (1995) vznikly v oblasti v okolí Haida Gwaii, přesná datace ale není známá. Archeologové Ames a Maschner (Ames, Maschner 1999) nevylučují jejich vznik již ve středním pacifickém období. Prvním důkazem o existenci totemových sloupů je nákres jednoho z obchodníků s kůžemi z roku 1791. Takže je zřejmé, že byly součástí kultury indiánů amerického severozápadního pobřeží již v předkontaktním období. S největší pravděpodobností se však vyskytovaly v menším počtu a zejména u kmenů ze severní části pobřeží. Pro centrální a jižní kmeny byly charakteristické interierové sloupy, tzv. welcome figures¹ – vítací postavy, a sochy předků.

Detail tváře z jednoho z nově zdvižených sloupů ve vesnici Kwakiutlů na Alert Bay. Je zde dobře zřetelné celoplošné použití barev. © Kristýna Řeháčková.

Původně bylo všeobecně předpokládáno, že zvířata a lidské postavy na totemu mohou být od shora dolů čteny jako příběh. To ale není pravda, totemový sloup příběh vyprávět může, ale je nemožné mu porozumět bez znalosti rodiny a předků zadavatele. K oslavě vztyčení sloupu byl vždy uspořádán potlač.

TOTEMOVÉ SLOUPY VYRÁBĚLI POUZE SPECIALISTÉ

Výroba totemových sloupů nebyla dle Stewart (1995) snadná a byla výsadou specializovaných řezbářů. Specialista vybral vhodný strom, se svými pomocníky ho dopravil do vesnice a zbavil ho kůry a lýka. Zadavatel umělci sdělil, jaké postavy by měl totemový sloup zobrazovat a ten je bez nakreslené předlohy začal rovnou nahrubo vytesávat do kmene. Používal tradiční řezbářské nástroje, které byly popsány výše, a kladl důraz na vytvoření finální textury pomocí skoble. Aby zabránil popraskání kmene, několikrát denně ho poléval vodou. Původně byly totemové sloupy decentně zdobeny místními přírodními barvami – černou, červenou, bílou a modrozelenou – aby byly zdůrazněny některé významné části těl zobrazených zvířat a lidských postav (Holm 1965). Když s kolonizátory přišla také umělá barviva, začala se používat daleko širší barevná škála a v daleko vyšší míře. Některé sloupy byly dokonce zcela pokryty barvou. To vedlo dokonce k tomu, že antropologové začali výrobce barev nutit, aby vyráběli napodobeniny pů-

vodních přírodních odstínů a nazývali je totem pole colors (Glass, Jonaitis 2010). Ke zdvižení sloupů za pomoci lan během rituálu potlače bylo za potřebí až sta mužů (Stewart 1995).

Interierový sloup zobrazující ptáka bouřliváka z instalace ve Stanley Parku ve Vancouveru. Jedná se o repliku totemového sloupu ze začátku 20. století od umělce Charlieho Jamese z kmene Kwakiutlů. James experimentoval se stylem i barvami a inspiroval celou generaci umělců včetně svého nevlastního syna, významného umělce amerického severozápadu, Mungo Martina. © Kristýna Řeháčková.

Množství vyzdvižených totemových sloupů začalo růst v pokontaktní éře po příchodu prvních kolonistů na konci 18. a začátku 19. století. Kvetl obchod s kožešinami a indiánské kmeny začaly bohatnout a zároveň se stěhovaly za obchodem do letních vesnic poblíž koloniálních obchodních center. Tak se stalo, že jednu letní vesnici sdílelo i několik náčelníků. V důsledku toho se zvyšovala jejich potřeba soupeření o prestiž – vyšší sociální status získávali pořádáním potlačů a u jejich příležitosti bylo v tomto období vyzdvihááno enormní množství totemových sloupů, a to zejména u soupeřivého kmene Kwakiutlů z centrální části amerického severozápadního pobřeží, který ve své knize *Vzorce kultury* popisuje také americká antropoložka Ruth Benedictová (1999) jako zástupce dionýské kultury. Ke kvalitativnímu rozvoji řezbářství přispěly nové technologie přivezené Evropany i Rusy.

EPIDEMIE, NUCENÁ ASIMILACE A ZÁKAZ POTLAČŮ

Ve 2. polovině 19. století proběhlo na území amerického severozápadního pobřeží několik ničivých epidemií pro indiánské populace spolu s nucenou asimilací ze strany kolonizátorů. Počet původních obyvatel amerického severozápadu se snížil o neuvěřitelných 90 % (Glass, Jonai-

¹ Welcome figures jsou pro Salíšé tradiční sochy postav, které byly umístěny na začátku vesnic a vítaly návštěvníky. Ruce měly často zdvižené v tradičním salíšském pozdravu a děkovném gestu dlaněmi nahoru (Brotherton 2008).

tis 2010). V roce 1885 přišel také zákaz držení potlačů, který trval až do roku 1951 (Bunn-Marcuse, Wright 2013). Nejdéle se záka- zu bránili až do roku 1920 Kvakiutlové. Stej- ně jako další tradiční ceremoniály a artefakty se ze života indiánů vytratily i totemové slou- py (Brown 1998).

Díky své popularitě mezi koloniálním obyva- telstvem se ale miniatury totemových sloupů brzy staly oblíbeným turistickým suvenýrem. Začala je sbírat antropologická muzea i vý- znamné galerie umění a stala se symbolem nej- více obydlených center oblasti – Seattle, Van- couver a Victoria (Forman, Siebertová 1970, Brown 1998, Jonaitis 2006).

TOTEMOVÉ SLOUPY VE 20. STOLETÍ

Totemové sloupy prošly ve 20. století velmi za- jímavým vývojem. Na jednu stranu se staly symbolem tzv. panindiánské identity oblasti. Za vlastní si je ale vzaly i státy USA Washing- ton a Aljaška a kanadská provincie Britská Ko- lumbie. Staly se symbolem revitalizace in- diánské kultury i artefaktem používaným v reklamě a dalších médiích jako symbol indi- ánů celé Severní Ameriky (Jonaitis 1988, Glass, Jonaitis 2010, Reid 2012).

Spolu s velkou redukcí obyvatelstva v dů- sledku zmíněných epidemií se zbylí indiáni amerického severozápadního pobřeží spoji- li v jednu velkou skupinu se společnými soci- álními zájmy. Začali se společně vymezovat proti nepůvodnímu obyvatelstvu a snažili se získat zpět svá práva. Kulturní rozdíly mezi jednotlivými kmeny se nejméně do obdo- bí revitalizací indiánských kultur v 2. polovi- ně 20. století částečně smývali. Převládla více veřejná a umělecky výraznější kultura sever- ních a centrálních skupin, kam potom, co je začali vyzdvihovat také Kvakiutlové, jak bylo zmíněno výše, patřily také totemové sloupy. Kultura jižních Sališů měla vždy tajný cha- rakter a také neměla tolik uměleckých arte- faktů. Většina rituálů nebyla přístupná veřej- nosti a umělecké artefakty byly také nositeli magické síly. Po jejich zničení nebo ztrá- tě tedy nemohly být nahrazeny, jak tomu bylo například u artefaktů skupiny Kvakiutlů. Umění amerického severozápadního pobře- ží se začalo mísit také s artefakty a symboly

dalších severoamerických indiánských kme- nů. Wayne Suttles tuto situaci popsal jako „záměrné tvoření umělé minulosti“ (Glass, Jonaitis 2010: 102).

Politici zástupci amerických států Wa- shington a Aljaška a kanadské provincie Brit- ská Kolumbie hledali na počátku dvacátého století způsob, jak se vymezit vůči ostatním oblastem, a nakonec zvolily právě odkazy na téměř zaniklou indiánskou kulturu dané ob-

Ukázka nástrojů sališského umělce Shauna Petersona. Workshop v Náprstkově muzeu, 2013. © Kristýna Řeháčková.

lasti prostřednictvím jejího monumentální- ho umění. Jednotlivé materiální artefakty, zejména totemové sloupy, se staly doslova to- temy jednotlivých oblastí. S touto taktikou ikonizování indiánských materiálních arte- faktů začalo v roce 1909 město Seattle, když vyzvedlo na Pioneer Square tlingitský tote- mový sloup ukradený z jedné z opuštěných vesnic v severní části pobřeží. Sloup se stal symbolem města, přestože byl z úplně jiné části amerického severozápadního pobře- ží a místní Sališové totemové sloupy nikdy nevyrobili. Sloup byl nakonec vrácen rodi- ně původního majitele, ale jeho replika stojí na stejném místě dodnes. Po zdvižení sloupu dokonce následoval velmi paradoxní měst- ský potlač, který měl, jak píše Glass a Jonaitis, „upozornit na kulturní a přírodní bohatství Seattlu“ (Glass, Jonaitis 2010: 148). Přestože původní obyvatelé měli v tomto období pořá- dání potlačů zakázané. V kanadském Vancou- veru začali ve 20. letech 20. století budovat Stanley Park, kde jsou dodnes prezentovány totemové sloupy různých indiánských kmenů. Původním záměrem bylo vybudovat celou in-

diánskou vesnici, ten se však nikdy nenaplnil (Brotherton 2008, Glass, Jonaitis 2010).

Když přišla v 60. letech 20. století tzv. rene- sance umění amerického severozápadního po- březí, jejímiž iniciátory byli zejména Wilson Duff, Bill Holm a Bill Reid, totemové sloupy hrály také významnou roli. A to zejména pro- to, že se díky turistickému ruchu a oblibě mezi nepůvodním obyvatelstvem i badateli zacho- vala jejich původní forma. Renaissance obnovi- la jako jediný tzv. severní kánon umění a věno- vali se mu umělci celé oblasti (Inverarity 1950, Holm 1965). Renaissance jižního kánonu zača- la až v 80. letech 20. století a teprve na začátku tisíciletí začali v jižních oblastech vznikat ve- dle totemových sloupů u tradiční welcome fi- gures (Brotherton 2008, Bunn-Marcuse, Wri- ght 2013).

Totemové sloupy se ale ve 20. století sta- ly také artefakty hojně používanými v rekla- mě a dalších médiích jako symbol indiánů celé Severní Ameriky. Pro své reklamy je používa- ly banky i cestovní kanceláře (Glass, Jonaitis 2010). Jako moderní, často kýčovitě, symbo- ly doby se dostaly do dětských stavebnic (Play- mobil, Lego) i na přehlídková mola (adidas). Staly se také součástí pohádkového světa če- skému publiku dobře známého Vinnetoua a je možné je nalézt i v mnoha dalších oblastech reklamy a populární kultury. Na toto zneužití totemových sloupů potom často ve své tvorbě odkazují současní indiánští umělci (Ryan 1999, McFadden, Taubman 2005, Jonaitis, Glass 2010, Reid 2012).

Není proto divu, „že právě odtud, pro nás z tak vzdáleného světa, pochází hlavní in- spirace pro české trampské hnutí; mladí lidé před válkou napodobovali život těchto Indi- ánů, pořádali u táborových ohňů, potluchy s písněmi, představeními a soutěžemi, plavi- li se v kánoích po tocích českých řek, vztyčo- vali své totemy, chlubili se jimi a chránili je.“ (Justoň 2016: online) Totemové sloupy jsou také součástí dnešní doby, a to nejen jako od- kazy na revitalizační hnutí původních oby- vatel amerického severozápadního pobře- ží, proto je dobré si jejich autentický původ připomínat.

LITERATURA

- Ames, K. M. – Maschner, H. D. G. (1999). Peoples of the Northwest Coast: Their Archeology and Prehistory. London: Thames and Hudson Ltd.
- Benedictová, R. (1999). Kulturní vzorce. Praha: Argo.
- Boas, F. (2010). Primitive Art. New York.
- Brotherton, Barbara (2008) (Ed.). S'abadeb, The Gifts: Pacific Coast Salish Art and Artists. Seattle: University of Washington Press.

- Brown, S. C. (1998). Native Visions: Evolution in Northwest Coast Art from the Eighteenth Through the Twentieth Century. Seattle: University of Washington Press.
- Budil, I. T. (2001). Za obzor Západu. Praha: TRITON.
- Bunn-Marcuse, K. – Wright, R. K. (2013). In the Spirit of the Ancestors. Seattle: Burke Museum.
- Durkheim, É. (2002). Elementární formy náboženského života. Praha: OIKOYMENH.

- Forman, W. – Siebertová, E. (1970). Indiánské umění amerického severozápadního pobřeží. Praha: Obelisk.
- Glass, A. – Jonaitis, A. (2010). The Totem Pole: An Intercultural History. Seattle: University of Washington Press.
- Harris, M. (1974). Cows, Pigs, Wars and Witches: The Riddles of Culture. New York: Random House.
- Holm, B. (1965). Northwest Coast Indian Art: An Analysis of Form. Seattle: University of Washington Press.
- Inverarity, R. B. (1950). Art of the Northwest Coast Indians. Los Angeles: University of California Press.
- Jonaitis, A. (1988). From the Land of the Totem Poles. Seattle: University of Washington Press.
- Jonaitis, A. (1991). Chiefly Feasts. Seattle: University of Washington Press.
- Jonaitis, A. (2006). Art of the Northwest Coast. Seattle: University of Washington Press.
- Justoň, Z. (2016). Clark Wissler. Uni: Kulturní magazín [online]. 11, 1 [cit. 2017-07-09]. Dostupné z: <http://magazinuni.cz/ruzne/clark-wissler/>
- Malin, E. (2006). Northwest Coast Indian Painting: House Fronts and Interior Screens. Portland: Timber Press.
- McFadden, D. R. – Taubman, E. N. (2005). Changing Hands: Art Without Reservations 2. New York: Museum of Arts and Design.
- Olsen, S. (2010). Working with Wool: A Coast Salish Legacy and the Cowichan Sweater. Winlaw: Sono Nis Press.
- Reid, M. J. (2012). Carrying on „irregardless“: Humour in Contemporary Northwest Coast Art. Vancouver: Bill Reid Gallery of Northwest Coast Art.
- Ryan, A. J. (1999). The Trickster Shift. Vancouver: UBC Press.
- Stewart, H. (1995). Cedar. Seattle, University of Washington Press.
- Soukup, V. (2004). Dějiny antropologie. Praha: Karolinum.